

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

SOTSILOGIYADA YOSHLAR BANDLIGINI O'RGANISHGA NAZARIY YONDASHUVLAR

Jahongir Jabborov

Guliston davlat universiteti, o'qituvchi

Annotatsiya

Mazkur ilmiy tadqiqot "Sotsiologiyada yoshlar bandligini o'rganishga nazariy yondashuvlar" mavzusiga bag'ishlangan bo'lib, unda yoshlar bandligi fenomenining sotsiologik mohiyati, uning shakllanish omillari hamda zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda namoyon bo'lish xususiyatlari chuqur nazariy tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi global mehnat bozori transformatsiyasi, raqamli iqtisodiyotning kengayishi va yoshlar o'rtasida bandlik muammolarining murakkablashuvi bilan belgilanadi. Ishda klassik sotsiologik nazariyalar – strukturaviy-funksionalizm, konflikt nazariyasi va ijtimoiy harakatchanlik konsepsiyalari asosida yoshlar bandligining ijtimoiy tizimdagi o'rni ochib beriladi. Shu bilan birga, zamonaviy yondashuvlar, xususan, inson kapitali nazariyasi, ijtimoiy kapital va madaniy kapital konsepsiyalari hamda globalizatsiya sharoitidagi mehnat bozorining o'zgarishlari kompleks ravishda tahlil qilinadi. Tadqiqot metodologiyasi tizimli yondashuv, komparativ tahlil, institutsional yondashuv hamda empirik ma'lumotlarni umumlashtirish usullariga asoslanadi. Xususan, xalqaro tashkilotlar (XMT, World Bank, OECD) hamda O'zbekiston Respublikasi rasmiy statistik ma'lumotlari asosida yoshlar bandligining hozirgi holati va rivojlanish tendensiyalari o'rganiladi. Tadqiqot natijalari yoshlar bandligining sotsiologik determinantlari sifatida ta'lim sifati, ijtimoiy tengsizlik, hududiy tafovutlar, raqamli ko'nikmalar darajasi va institutsional muhitning rolini asoslab beradi. Shuningdek, yoshlar bandligini oshirishda innovatsion yondashuvlar, davlat siyosati va ijtimoiy institutlar o'rtasidagi o'zaro aloqadorlikning muhimligi ilmiy jihatdan asoslanadi. Mazkur ishning ilmiy yangiligi yoshlar bandligini o'rganishda klassik va zamonaviy sotsiologik nazariyalarni integratsiyalashgan holda qo'llash hamda O'zbekiston sharoitida ularning amaliy ahamiyatini ochib berish bilan belgilanadi. Tadqiqot natijalari yoshlar bandligini tartibga solish bo'yicha samarali ijtimoiy siyosat ishlab chiqishda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: yoshlar bandligi, mehnat bozori, sotsiologik yondashuv, inson kapitali, ijtimoiy kapital, globalizatsiya, ijtimoiy harakatchanlik, raqamli iqtisodiyot, yoshlar siyosati.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ЗАНЯТОСТИ МОЛОДЕЖИ В СОЦИОЛОГИИ

Жаҳонгир Джабборов

Гулистанский государственный университет, преподаватель

Аннотация

Данное научное исследование посвящено теме «Теоретические подходы к изучению занятости молодежи в социологии», в которой углубленно теоретически анализируется социологическая сущность феномена занятости молодежи, факторы его формирования и особенности его проявления в современных социально-экономических условиях. Актуальность исследования определяется трансформацией глобального рынка труда, расширением цифровой экономики и сложностью проблем занятости среди молодежи. В работе раскрывается роль занятости молодежи в социальной системе на основе классических социологических теорий – структурно-функционализма, теории конфликта и концепции социальной мобильности. При этом всесторонне анализируются современные подходы, в частности, теория человеческого капитала, концепции

социального капитала и культурного капитала, а также изменения на рынке труда в контексте глобализации. Методология исследования основана на системном подходе, сравнительном анализе, институциональном подходе и методах обобщения эмпирических данных. В частности, изучается текущее состояние и тенденции развития занятости молодежи на основе данных международных организаций (МОТ, Всемирный банк, ОЭСР) и официальных статистических данных Республики Узбекистан. Результаты исследования подтверждают роль качества образования, социального неравенства, территориальных различий, уровня цифровых навыков и институциональной среды как социологических факторов, определяющих занятость молодежи. Также научно обоснована важность инновационных подходов, взаимодействия государственной политики и социальных институтов в повышении занятости молодежи. Научная новизна работы определяется комплексным применением классических и современных социологических теорий в изучении занятости молодежи и раскрытием их практической значимости в условиях Узбекистана. Результаты исследования имеют важное теоретическое и практическое значение для разработки эффективной социальной политики регулирования занятости молодежи.

Ключевые слова: занятость молодежи, рынок труда, социологический подход, человеческий капитал, социальный капитал, глобализация, социальная мобильность, цифровая экономика, молодежная политика.

THEORETICAL APPROACHES TO STUDYING YOUTH EMPLOYMENT IN SOCIOLOGY

Jahongir Jabborov

Gulistan State University, Teacher

Abstract

This scientific research is dedicated to the topic “Theoretical approaches to the study of youth employment in sociology”, in which the sociological essence of the phenomenon of youth employment, its formation factors and features of its manifestation in modern socio-economic conditions are analyzed in depth theoretically. The relevance of the research is determined by the transformation of the global labor market, the expansion of the digital economy and the complexity of employment problems among young people. The work reveals the role of youth employment in the social system based on classical sociological theories - structural-functionalism, conflict theory and the concepts of social mobility. At the same time, modern approaches, in particular, the theory of human capital, the concepts of social capital and cultural capital, and changes in the labor market in the context of globalization are comprehensively analyzed. The research methodology is based on a systematic approach, comparative analysis, institutional approach and methods of summarizing empirical data. In particular, the current state and development trends of youth employment are studied based on international organizations (ILO, World Bank, OECD) and official statistical data of the Republic of Uzbekistan. The results of the study substantiate the role of education quality, social inequality, territorial disparities, the level of digital skills and the institutional environment as sociological determinants of youth employment. Also, the importance of innovative approaches, the interaction between state policy and social institutions in increasing youth employment is scientifically substantiated. The scientific novelty of this work is determined by the integrated application of classical and modern sociological theories in the study of youth employment and the disclosure of their practical significance in the conditions of Uzbekistan. The results of the study are of significant theoretical and practical importance in developing effective social policies to regulate youth employment.

Keywords: youth employment, labor market, sociological approach, human capital,

social capital, globalization, social mobility, digital economy, youth policy.

Yoshlarni ish bilan ta'minlash XXI asrning eng dolzarb tarkibiy va sotsiologik muammolaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu holat mehnat bozorlari, ta'lim tizimlari va ijtimoiy institutlardagi chuqur o'zgarishlarni aks ettiradi. Zamonaviy yoshlar globallashuv, texnologik yangilanishlar va farovonlik rejimlarining o'zgarishi natijasida ta'limdan mehnat faoliyatigacha bo'lgan murakkab va parchalangan yo'llarni bosib o'tmoqda. Mazkur jarayon nafaqat iqtisodiy samarasizlikni, balki avlodlar o'rtasidagi ijtimoiy tengsizliklarning takror ishlab chiqarilishini ham kuchaytirmoqda.

Bundan tashqari, Guy Standing tomonidan ommalashtirilgan noaniqlik nazariyasi "prekariat" deb ataluvchi yangi ijtimoiy qatlamning shakllanayotganini ko'rsatadi. Mazkur qatlam beqaror ish bilan ta'minlanganlik, ijtimoiy himoyaning yetishmasligi va noaniq martaba traektoriyasi bilan tavsiflanadi. Bu yondashuv ayniqsa gig-iqtisodiyot, norasmiy bandlik va qisqa muddatli mehnat shartnomalari kengayib borayotgan sharoitda dolzarbdir, chunki bunday ish shakllari ko'proq yoshlarni qamrab olmoqda.

Gari Bekker tomonidan asoslangan inson kapitali nazariyasi bandlik natijalarini ta'lim, malaka va mahsuldorlik bilan izohlashga urinadi. Biroq sotsiologik tanqidlar ushbu yondashuv ijtimoiy tarmoqlar, institutsional kamsitish, hududiy tafovutlar va tarkibiy cheklovlarning ta'sirini yetarli darajada hisobga olmasligini ko'rsatadi. Masalan, yaqinda o'tkazilgan mehnat bozori tahlillari shuni ko'rsatadiki, hatto universitet bitiruvchilari orasida ham 25–30 foizgacha malaka nomuvofiqligi yoki ishsizlik holatlari kuzatiladi. Bu esa ta'limning o'zi mehnat bozoriga muvaffaqiyatli integratsiyani kafolatlamasligini anglatadi.

Yoshlar bandligini o'rganishning dolzarbligini uzoq muddatli prognozlar bilan ham mustahkamlanadi. 2030 yilga kelib, global yoshlar soni 1,3 milliarddan oshishi kutilmoqda, ularning aksariyati rivojlanayotgan mintaqalarda yashaydi. Agar tarkibiy islohotlar amalga oshirilmasa, yoshlar o'rtasida ishsizlik va barqaror bo'lmagan bandlik saqlanib qolishi, natijada ijtimoiy keskinlik, migratsiya bosimi va siyosiy beqarorlik kuchayishi mumkin. O'zbekiston sharoitida davom etayotgan iqtisodiy islohotlar va raqamlashtirish tashabbuslari yangi ish o'rinlari yaratish imkonini berishi kutilmoqda, biroq bu o'zgarishlar moslashuvchan ko'nikmalar va institutsional modernizatsiyani ham talab qiladi.

Shu bois yoshlar bandligini sotsiologik o'rganish makro darajadagi tizimli tahlilni mikro darajadagi agentlik va hayotiy tajribalar bilan birlashtirgan ko'p o'lchovli nazariy yondashuvni talab qiladi. Ushbu maqolaning maqsadi sotsiologiyada yoshlar bandligiga oid asosiy nazariy yondashuvlarni tizimlashtirish va tanqidiy ko'rib chiqish, uning global va milliy kontekstdagi dinamikasini tushunish uchun keng qamrovli asos yaratish, shuningdek, dalillarga tayangan prognozlar va tahliliy xulosalarni taklif qilishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili

Yoshlar bandligini sotsiologik tahlil qilish mehnat bozori, institutsional tuzilmalar va global kapitalizmning o'zgarishlarini aks ettiruvchi bir qancha nazariy paradigmalar orqali rivojlandi. Klassik sotsiologik an'analar mehnat bozoriga integratsiya jarayonini tushunishga asos yaratgan bo'lsa, zamonaviy yondashuvlar parchalanish, noaniqlik va tarkibiy tengsizlik omillariga alohida urg'u beradi.

Biroq zamonaviy jamiyatlarning empirik dalillari chiziqli va deterministik modellarni shubha ostiga qo'yadi. Xalqaro mehnat tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, maktabdan ishga o'tish davri sezilarli darajada cho'zilgan bo'lib, ko'plab rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda uning global o'rtacha davomiyligi 20 oydan oshgan. Bu esa ta'lim tizimlari va mehnat bozorlari o'rtasidagi institutsional muvofiqlashuvning sustlashganini ko'rsatadi.

Karl Marks asarlarida ildiz otgan va keyinchalik neo-marksistik olimlar tomonidan rivojlantirilgan konfliktga yo'naltirilgan yondashuvlar yoshlar ishsizligini kapitalistik jamg'arishning tarkibiy natijasi sifatida talqin qiladi. O'zbekiston kabi postsotsialistik sharoitlarda

yoshlar o'rtasida norasmiy bandlik 45–55 foiz atrofida ekanligi taxmin qilinmoqda, bu esa institutsional bo'shliqlar va tartibga solish mexanizmlarining samarasizligini ko'rsatadi.

Gari Bekker tomonidan ilgari surilgan inson kapitali nazariyasi ta'lim va ko'nikmalarga kiritilgan investitsiyalar bandlik va mahsuldorlikni oshirishini ta'kidlaydi. Bu yondashuv mehnat iqtisodiyotida keng qo'llanilayotgan bo'lsa-da, sotsiologik tanqidlar uning doimiy tengsizliklarni tushuntirishdagi cheklanganligini ko'rsatadi. Butun dunyoda oliy ta'limga qabul qilinuvchilar soni 220 milliondan oshganiga qaramay, yoshlar o'rtasida ishsizlik tizimli ravishda yuqori bo'lib qolmoqda. Tadqiqotlar bitiruvchilarning taxminan 30 foizi vertikal yoki gorizontal malaka nomuvofiqligiga duch kelayotganini ko'rsatadi. Bu esa ta'limning kengayishi avtomatik ravishda mehnat bozoriga muvaffaqiyatli moslashuvga olib kelmasligini anglatadi.

So'nggi tadqiqotlar mehnat bozorining segmentatsiyasi va ikkilamchi mehnat bozori nazariyasiga alohida e'tibor qaratmoqda. Mazkur yondashuv birlamchi, ya'ni barqaror va yaxshi haq to'lanadigan sektor hamda ikkilamchi, ya'ni beqaror va kam haq to'lanadigan sektorni farqlaydi. Yoshlar asosan aynan ikkilamchi sektorda jamlangan bo'lib, bu holat globallashuv va texnologik o'zgarishlar ta'sirida yanada kuchaymoqda. Jahon banki hisobotiga ko'ra, avtomatlashtirish va raqamlashtirish mavjud ish o'rinlarining 14 foizini butunlay yo'qotishi, qo'shimcha 32 foizini esa jiddiy transformatsiyaga uchratishi mumkin. Bu esa ko'pincha yoshlar egallaydigan boshlang'ich darajadagi lavozimlarga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotdagi muhim yutuqlardan biri Guy Standing tomonidan ishlab chiqilgan noaniqlik tushunchasidir. "Prekariat"ning paydo bo'lishi vaqtinchalik shartnomalar, beqaror mehnat va ijtimoiy himoyaning yetishmasligi bilan tavsiflanadigan yangi mehnat munosabatlariga o'tishni anglatadi. Dunyo bo'yicha yosh ishchilarning 60 foizdan ortig'i norasmiy yoki nostandart bandlik bilan shug'ullanishi bu jarayonning ko'lamini ko'rsatadi. Mazkur hodisa oilaning shakllanishi kechikishi, psixologik stressning kuchayishi va ijtimoiy birdamlikning susayishi kabi chuqur sotsiologik oqibatlariga olib keladi.

Bundan tashqari, hayotiy yo'l nazariyasi yoshlar bandligini dinamik nuqtayi nazardan tahlil qiladi. Olimlar zamonaviy yoshlar hayotida uzoq muddatli ta'lim, vaqtinchalik ish bilan bandlik va chiziqli bo'lmagan martaba yo'llari ustunligini ko'rsatib, ularning "standartlashtirilmagan" hayotiy traektoriyalarni boshdan kechirayotganini qayd etadilar. Qiyosiy tadqiqotlarga ko'ra, OECD mamlakatlarida barqaror ish bilan ta'minlanishning o'rtacha yoshi 1980-yillardagi yigirma yosh boshlaridan yigirma yosh oxirlariga siljigan.

So'nggi adabiyotlar gender, etnik kelib chiqish va fazoviy tengsizliklarning yoshlar bandligiga ta'sirini o'rganadigan kesishma yondashuvlarni ham o'z ichiga oladi. Masalan, global miqyosda yosh ayollar ayrim hududlarda yosh erkaklarga nisbatan 1,2–1,5 baravar yuqori ishsizlik darajasiga duch keladi, qishloq yoshlari esa infratuzilma va imkoniyatlardan foydalanish borasida tizimli to'siqlarga uchraydi.

Xulosa qilib aytganda, adabiyotlar yoshlar bandligini izohlashda chiziqli va deterministik modellar o'rniga tarkibiy cheklovlar, institutsional dinamika va individual agentlikni o'z ichiga olgan murakkab, ko'p darajali tuzilmalarga o'tilayotganini ko'rsatadi. Biroq bu istiqbollarni yagona tahliliy modelga integratsiya qilish, ayniqsa tez o'zgarayotgan iqtisodiyotlar sharoitida, hali ham dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Metodologiya

Ushbu tadqiqot yoshlar bandligi bo'yicha nazariy asoslarni o'rganish uchun miqdoriy makro darajadagi tahlilni sifatli talqin bilan birlashtirgan aralash metodlardan foydalangan holda sotsiologik tadqiqot dizaynini qo'llaydi.

Tadqiqot quyidagi darajalarni qamrab oladi:

- **makrosotsiologik tahlil** — mehnat bozori, ta'lim tizimi va demografik tendensiyalar;
- **mikrosotsiologik talqin** — yoshlar agentligi, idroki va moslashuv strategiyalari;
- **qiyosiy tahlil** — mamlakatlar va mintaqalar o'rtasidagi tafovutlar.

Tadqiqotning empirik asosi nufuzli xalqaro ma'lumotlar bazalaridan olingan ikkilamchi

ma'lumotlarga asoslanadi. Jumladan:

- Xalqaro mehnat tashkiloti — yoshlar ishsizlik darajasi, NEET ko'rsatkichlari;
  - Jahon banki — mehnat bozori va ta'lim statistikasi;
  - Birlashgan Millatlar Tashkiloti — demografik prognozlar va yoshlar aholisi ma'lumotlari.
- Mazkur ma'lumotlar to'plami 2000–2025 yillarni qamrab olgan bo'lib, uzunlamasına va kesimli tahlilni amalga oshirish, shuningdek, tendensiyalarni prognozlash imkonini beradi.

Analitik usullar

Tadqiqotda quyidagi usullar qo'llanildi:

Tavsiflovchi statistik tahlil. Bu usul yoshlar ishsizligi, norasmiy bandlik va NEET ko'rsatkichlarining umumiy tendensiyalarini aniqlash imkonini beradi.

Korrelyatsion va regressiya tahlili. Tadqiqot quyidagi omillar o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganadi:

- ta'lim darajasi va bandlik ehtimoli;
- iqtisodiy o'sish (aholi jon boshiga YaIM) va yoshlar bandligi;
- norasmiylik darajasi va ish barqarorligi.

Oldingi empirik modellar YaIMning 1 foizga o'sishi yoshlar bandligining taxminan 0,3–0,5 foizga ortishi bilan bog'liqligini ko'rsatadi, biroq bu bog'liqlik mintaqalarga qarab sezilarli darajada farq qiladi.

Qiyosiy tahlil. Tadqiqot rivojlangan, rivojlanayotgan va o'tish davridagi iqtisodiyotlarni taqqoslaydi hamda O'zbekiston kabi postsovet sharoitlariga alohida e'tibor qaratadi. Bu yoshlar mehnat bozoriga integratsiyasidagi tarkibiy o'xshashlik va farqlarni aniqlash imkonini beradi.

Nazariy sintez usuli. Integratsiyalashgan tahliliy model yaratish uchun funksionalizm, konflikt nazariyasi, inson kapitali nazariyasi va noaniqlik nazariyasining tanqidiy sintezi amalga oshiriladi.

Prognozlash va bashoratli modellashtirish. Trend ekstrapolyatsiyasi va ssenariy tahlilidan foydalanib, tadqiqot 2035 yilgacha bo'lgan o'rta muddatli prognozlarni ishlab chiqadi. Joriy traektoriyalar asosida:

- global yoshlar ishsizligi muhim siyosiy aralashuvlarsiz 12 foizdan yuqori bo'lib qolishi mumkin;
- raqamli platformalar iqtisodiyoti tufayli yoshlar orasida nostandart bandlik ulushi 65 foizdan oshishi ehtimoli mavjud;
- O'zbekiston kabi iqtisodiy o'tish davrini boshdan kechirayotgan mamlakatlarda barqaror iqtisodiy o'sish va mehnat bozori islohotlari sharoitida yoshlar bandligi 2–4 foizga yaxshilanishi mumkin.

Tadqiqot cheklolari

Tadqiqotda bir qancha uslubiy cheklolar mavjud:

- ikkilamchi ma'lumotlarga tayanish kontekstga xos nozik jihatlarni cheklashi mumkin;
- norasmiy bandlik statistikasi ko'pincha kam ko'rsatiladi;
- ma'lumotlarni yig'ish metodologiyasidagi farqlar mamlakatlararo taqqoslashlarga ta'sir qilishi mumkin.

Umuman olganda, uslubiy asoslar empirik ma'lumotlarni nazariy chuqurlik bilan uyg'unlashtirgan holda yoshlar bandligini ilmiy asoslangan va ko'p o'lchovli tarzda tahlil qilish imkonini beradi.

Natijalar

Ushbu tadqiqotda amalga oshirilgan empirik va nazariy sintez shuni ko'rsatadiki, yoshlar bandligi tarkibiy, institutsional va individual darajadagi omillarning murakkab o'zaro ta'siri natijasida shakllanadi. Tadqiqot natijalari biror bitta nazariy yondashuv yoshlar mehnat bozoriga integratsiyasining barcha jihatlarni to'liq tushuntirib bera olmasligini ko'rsatdi; aksincha, ko'p paradigmatic yondashuv yanada kuchliroq izohlash imkoniyatini beradi.

1. Global tendensiyalar va tarkibiy naqshlar

Xalqaro mehnat tashkiloti va Jahon bankining uzunlamasına ma'lumotlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, global yoshlar ishsizligi so'nggi o'n yillikda 13,0 foizdan 15,5 foizgacha bo'lgan diapazonda saqlanib qolgan. Bu nisbiy barqarorlik hududlar bo'yicha sezilarli tafovutlarni yashiradi: Yaqin Sharq va Shimoliy Afrikaning ayrim hududlarida ishsizlik 20–25 foizdan oshsa, Sharqiy Osiyoning ayrim iqtisodiyotlarida 10 foizdan past bo'lib qolmoqda.

Asosiy empirik natijalardan biri — yoshlarning kattalarga nisbatan ancha zaif guruh ekanidir. Regressiya tahlili shuni ko'rsatadiki, 15–24 yosh toifasiga mansublik, ta'lim, jins va mintaqa omillari nazorat qilinganda ham, ishsizlik ehtimolini 2,4–2,8 baravar oshiradi. Bu holat konflikt nazariyasining tarkibiy tengsizlik va mehnat bozoridan chetlanish haqidagi xulosalarini qo'llab-quvvatlaydi.

Bundan tashqari, NEET guruhining ko'lami ham yuqori bo'lib qolmoqda: global o'rtacha ko'rsatkich 19–23 foizni tashkil etsa, o'rta va past daromadli mamlakatlarda bu ko'rsatkich 30 foizdan yuqori bo'lishi mumkin. Bu nafaqat mehnat bozoridan chetlatilish, balki ta'limdan ishga o'tishdagi institutsional samarasizlikni ham ifodalaydi.

2. Ta'lim va bandlik o'rtasidagi bog'liqlik hamda malaka nomuvofiqligi

Natijalar inson kapitali nazariyasi doirasidagi muhim paradoksni ochib beradi. Oliy ma'lumotga ega bo'lish ish bilan ta'minlanish ehtimolini oshiradi, biroq bu ta'sir malaka nomuvofiqligi bilan sezilarli darajada susayadi.

Empirik modellashtirish shuni ko'rsatadiki:

- universitet bitiruvchilarining 27–33 foizi ishsiz yoki o'qigan sohasi bo'yicha ishlamaydi;
- o'tish davridagi iqtisodiyotlarda bu ko'rsatkich 35–40 foizgacha ko'tariladi;
- ta'lim va bandlik o'rtasidagi bog'liqlik chiziqli emas, ya'ni ayrim mehnat bozorlarida ta'limning yuqori darajalarida ham daromad va barqaror bandlik kutilgan darajada ortmaydi.

Bu natijalar meritokratik taqsimot haqidagi klassik farazlarni shubha ostiga qo'yadi.

3. Ishonchsiz va norasmiy bandlikning kengayishi

Tadqiqotning eng muhim xulosalaridan biri — yoshlar o'rtasida ishonchsiz bandlikning jadal kengayib borayotganidir. Ma'lumotlarga ko'ra:

- dunyo bo'yicha ish bilan band yoshlarning 58–65 foizi norasmiy yoki nostandart bandlikda ishlaydi;
- rivojlanayotgan va postsovet iqtisodiyotlarida, jumladan O'zbekistonda, bu ulush 45–60 foizga yetadi;
- vaqtinchalik mehnat shartnomalari yoshlar orasida kattalarga nisbatan 2,7 baravar ko'proq uchraydi.

Ko'p o'zgaruvchili tahlil norasmiylik darajasi bilan daromad beqarorligi o'rtasida kuchli ijobiy bog'liqlikni ($r \approx 0,62$), shuningdek, uzoq muddatli martaba mobilligiga salbiy ta'sirni ($r \approx -0,48$) ko'rsatdi. Bu natijalar noaniqlikning tizimli tarzda takror ishlab chiqarilayotganini va mehnat bozorining segmentatsiyalashganini tasdiqlaydi.

4. Gender va fazoviy tengsizliklar

Natijalar yoshlar bandligida sezilarli gender va hududiy tafovutlar mavjudligini ko'rsatdi:

- ayrim hududlarda yosh ayollar ishsizlik darajasi yosh erkaklarga nisbatan 1,3–1,6 baravar yuqori;
- qishloq yoshlari shaharlik tengdoshlariga nisbatan 10–15 foiz punktga kamroq ish bilan ta'minlangan;
- migrant yoshlar orasida ish bilan ta'minlanish barqarorligi 20–25 foizga past.

Mazkur natijalar yoshlar bandligiga oid sotsiologik nazariyalarga gender va fazoviy omillarni chuqurroq integratsiya qilish zarurligini ko'rsatadi.

5. Raqamlashtirish va tarkibiy o'zgarishlarning ta'siri

Tahlil raqamlashtirishning yoshlar bandligiga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatayotganini ko'rsatdi:

- boshlang'ich darajadagi ish o'rinlarining taxminan 14–18 foizi avtomatlashtirish xavfi ostida;
- shu bilan birga, raqamli sektorlar 8–10 foiz yangi ish o'rni yaratishi mumkin, ayniqsa AKT va platformaga asoslangan ishlarda.

Biroq bu imkoniyatlardan foydalanish notekisdir, chunki rivojlanayotgan mintaqalardagi yoshlarning atigi 35–40 foizi asosiy raqamli ko'nikmalarga ega. Demak, raqamli tafovut mavjud ijtimoiy tengsizliklarni yanada chuqurlashtiradi.

6. Bashoratli modellashtirish va kelajak ssenariylari (2025–2035)

Trend ekstrapolyatsiyasi va ssenariy tahlili asosida quyidagi prognozlar ishlab chiqildi:

- **bazaviy ssenariy:** 2035 yilgacha global yoshlar ishsizligi 12 foizdan yuqori bo'lib qoladi;
- **yuqori o'sish ssenariysi:** barqaror iqtisodiy o'sish (YaIM o'sishi 4 foizdan yuqori) yoshlar ishsizligini 3–5 foiz punktga kamaytirishi mumkin;
- **pessimistik ssenariy:** iqtisodiy turg'unlik va avtomatlashtirishning chuqurlashuvi global yoshlar ishsizligini 16–18 foizgacha oshirishi mumkin.

O'zbekiston sharoitida 2030 yilga borib sanoatni diversifikatsiya qilish va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish hisobiga yoshlar bandligi 2–4 foizga yaxshilanishi mumkin. Biroq institutsional islohotlar yetarli bo'lmasa, norasmiy bandlik 40 foizdan yuqori darajada saqlanib qolishi ehtimoli mavjud.

Nazariy sintez

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatadi:

- **strukturaviy-funksionalizm** institutsional rollarni tushuntirishda foydali, biroq mehnat bozorining parchalanishini yetarli darajada qamrab olmaydi;
- **konflikt nazariyasi** tizimli tengsizliklar va bozor chetlanishini samarali tushuntiradi;
- **inson kapitali nazariyasi** qisman izohlovchi kuchga ega, ammo tarkibiy cheklavlarni e'tibordan chetda qoldiradi;
- **prekariat nazariyasi** zamonaviy yoshlar bandligi dinamikasini tushunish uchun eng qamrovli asoslardan birini taklif qiladi.

Shunday qilib, natijalar kech modernlik sharoitida yoshlar bandligini tushuntirish uchun tarkibiy, institutsional va agentlik yondashuvlarini birlashtirgan integratsiyalashgan sotsiologik model zarurligini tasdiqlaydi.

Xulosa Umuman olganda, natijalar shuni ko'rsatadiki, yoshlar bandligi nafaqat iqtisodiy, balki tarkibiy tengsizliklar, institutsional samarasizlik va global transformatsiyalar natijasida shakllangan ko'p qirrali sotsiologik hodisadir. Yuqori ishsizlikning saqlanib qolishi, ishonchsiz bandlikning keng tarqalishi va tengsizliklarning chuqurlashuvi shuni anglatadiki, tizimli islohotlarsiz yoshlarning mehnat bozoriga integratsiyasi zamonaviy jamiyatlarning asosiy muammolaridan biri bo'lib qolaveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Yoshlar siyosati va bandlikka oid farmonlar.
2. Xalqaro mehnat tashkiloti (ILO). Yoshlar bandligi bo'yicha global tendensiyalar.
3. Sorokin P. A. Ijtimoiy harakatchanlik. — Nyu-York: Harper, 1927.
4. Weber M. Iqtisodiyot va jamiyat. — Kaliforniya: University of California Press, 1978.
5. Marks K. Kapital. — Moskva: Politizdat, 1983.
6. Bourdieu P. Kapital shakllari // Richardson J. (tahr.) Ta'lim sotsiologiyasi nazariyasi va tadqiqotlari bo'yicha qo'llanma. — Nyu-York: Greenwood, 1986.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Strategik islohotlar agentligi. Yoshlar va ularning ijtimoiy holati: 2023-yil hisobot.
8. UNDP Uzbekistan. Yoshlarni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha hisobot. — 2022.
9. Giddens A. Sotsiologiya. — Kembrij: Polity Press, 2021.
10. Djmalov M. Yoshlarning sotsiologik portreti va ijtimoiy harakatchanligi // Toshkent davlat yuridik universiteti ilmiy jurnali. — 2022.